

Eduard MAUR

Angelo Soliman – černý otrok, komorník, svobodný zednář a muzejní exponát¹

Abstract: *Angelo Soliman (c. 1721–1796), born in sub-Saharan Africa and enslaved as a child, was sold to a Sicilian family. He entered in the service of Prince J. G. Lobkowitz, from 1753 he lived in Vienna, where he was chamberlain in the household of Prince Liechtenstein. A freemason, he had enjoyed a distinguished career in the enlightened circles of the capital. Nevertheless, he was post-humously displayed in a museum as a half-naked “savage”.*

Key words: *Angelo Soliman – 18 century – Vienna – „Court Moor“ – Freemasson*

H ofmohren, afričtí služebníci kupovaní na trzích s otroky ve středomořských přístavech, se stali módním doprovodem evropských panovníků a šlechty zejména v 18. století.² Známi ovšem byli již mnohem dříve. Po staletí plnili – podobně jako „trpaslíci“ nebo pokřtěné Turkyňe – funkci kuriózního příslušenství královského, knížecího či aristokratického dvora, jakési dekorace, někdy i funkci hračky pro urozené děti. Byli svým způsobem exotickým „sběratelským předmětem“, dokládajícím výjimečné postavení svých pánů v rámci stavovské společnosti. V 18. století navíc začali ztělesňovat typ dobrého, nezkaženého divocha, jehož si vysnili osvícenci. Většinou skončili jako prostí sloužící, několik jich však udělalo pozoruhodnou kariéru.

Svého „černouška“ měla madame Dubarry stejně jako Marie Antoinetta, s černošským chlapcem si v dětství hrávali i pozdější pruský král Fridrich II. a jeho sestra Vilemína, černý sluha také tvořil stálý doprovod Charlese Josepha knížete de Ligne, častého návštěv-

1 Tato stať vznikla v rámci výzkumného záměru MŠMT ČR MSM 0021620827 *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, jehož nositelem je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

2 Weygo Comte RULT de COLLENBERG, *Haus- und Hofmohren des 18. Jahrhunderts in Europa*, in: Gotthardt Frühsorge – Rainer Gruenter – Beatrix Freifrau WOLFF METTERNICH (Hg.), *Gesinde im 18. Jahrhundert*, Hamburg 1995, s. 264–280; Wilhelm A. BAUER, *Angelo Soliman, der hochfürstliche Mohr. Ein exotisches Kapitel Alt Wien*, herausgegeben und eingeleitet von Monika Firla-Ferkl, Berlin 1993², úvod, s. 7–14; Veronica BUCKLEY, *Afrikaner an den Höfen Europas: Biographien und Bilder*, in: Philip Blom – Wolfgang Kos (Hg.), *Angelo Soliman, Ein Afrikaner in Wien*, Wien 2011, s. 49–66. Poslední publikace je katalogem vídeňské výstavy, konané ve Wien Museum ve dnech 29. 9. 2011 – 29. 1. 2012. Dále cituji jen jako *Katalog* s odkazem na stránku nebo číslo exponátu.

níka našich Teplic. Se svými „mouřeníny“ se páni s oblibou dávali vypoodobnit, v Čechách například Marie Gabriela hraběnka Lažanská, rozená Černínová, na známém portrétu od Filipa Kristiána Bentuma, umístěném na zámku v Manětíně.³ Většina černých sluhů dávno upadla v zapomnění, část z nich asi ani nežila dlouho, neboť jim v chladném 18. století příliš nesvědčilo drsné středoevropské klima. Jen několik z nich udělalo nebyvalou kariéru a vzbudilo zájem historiků. Snad nejznámějším z nich byl Abraham Petrovič Hannibal (kolem 1696–1781),⁴ praděd ruského básníka Alexandra S. Puškina, původem z Eritreje nebo Kamerunu, koupený jako chlapec v Konstantinopoli ruským vyslancem pro cara Petra I. Pařížské školení hrazené carem mu otevřelo cestu ke kariéře v armádě, takže zemřel jako vážený šlechtic, jehož potomci jsou dnes spřízněni dokonce i s britskou královskou rodinou.⁵ Méně šťastný byl osud jiného Afričana, Antona Wilhelma Amo (kol. 1703 – po 1753), německého filozofa původem z dnešní Ghany, soukromého docenta na univerzitách v Halle a Wittenbergu, kde roku 1734 promoval. Amo pro rasistické předsudky svých kolegů nakonec opustil Německo, vrátil se do Afriky a tam neznámo kdy zemřel.⁶ Nejbizarnější však byl osud dalšího z „úspěšných“ dvorních mouřenínů, lobbkovického a lichtenštejnského sloužícího Angela Solimana.⁷

Solimanovy životní osudy dodnes zůstávají z velké části zahaleny mlžným oparem. Většina jeho životních dat totiž pochází z biografické črty, kterou 11 let po jeho smrti napsala vídeňská spisovatelka Karoline Pichlerová, zřejmě bez použití archivního materiálu,

-
- 3 Reprodukci přináší např. Vít VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie: Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 347. Hrabě Kolovrat Novohradský (dosud blíže neurčený) dal dokonce zhotovit grafický list s podobou svého dlouholetého věrného služebníka Marokánce Josefa Raiskeho († Vídeň 1775). Walter SAUER – Andrea WIEBBECK, *Sklaven, Freie, Fremde. Wiener „Mohren“ des 17. und 18. Jahrhunderts*, in: Walter SAUER (Hg.), *Vom Soliman zu Omofuma: Afrikanische Diaspora in Österreich – 17. bis 20. Jahrhundert*, Wien – Innsbruck – Bosen 2007, s. 32 a 45; *Katalog*, č. 4.1.4.
 - 4 Dieudonné GNAMMANKOU, *Abraham Hanibal, L' aieul noire de Pouschkine*, Paris 1996; Hugh BARNES, *The Stolen Prince: Gannibal, Adopted Son of Peter the Great, Great-Grandfather of Alexander Pushkin, and Europe's First Black Intellectual*, New York 2006.
 - 5 Zmíněn by mohl být i Juan de Pareja, španělský malíř, původně africký sluha a později přítel velkého Velasqueze. Elisabeth BORTON de TREVIÑO, *Der Freund des Malers*, Weinheim 2003.
 - 6 Získal jej darem Anton Ulrich vévoda z Braunschweigu, Lüneburgu a Wolfenbüttelu od nizozemské západoindické společnosti, dal jej pokřtít a spolu se svým synem Augustem Wilhelmem ho systematicky podporoval. Amo přednášel jako soukromý docent, publikoval řadu odborných pojednání, mimo jiné *De iure Maurorum in Europa*. Burchard BRENTJES, *Anton Wilhelm Amo, Der schwarze Philosoph in Halle*, Leipzig 1976; Jacob Emmanuel MABE, *Anton Wilhelm Amo interkulturell gelesen*, Nordhausen 2007.
 - 7 Základní práci o Angelu Solimanovi je biografie Wilhelma A. Bauera z roku 1922 (viz výše pozn. 2). Její druhé vydání z roku 1993 doplnila Monika Firla-Ferkl cenným úvodem a edicí první Angelovy biografie od Karoline Pichlerové z roku 1808. Zájemce o obrazové přílohy však musí použít první vydání, neboť ve druhém jsou reprodukovány velmi nekvalitně. V našem textu se odkazuje ke druhému vydání, v případě ilustrací však k prvnímu. Důkladné zpracování životopisu podává Walter SAUER, *Angelo Soliman, Mythos und Wirklichkeit*, in: Týž (Hg.), *Vom Soliman zu Omofuma*, s. 59–96. Sauer tu zejména přesvědčivě vyvrací některé nekritické hypotézy M. Firla-Ferkl. Nejnovější poznatky shrnuje a rozšiřuje *Katalog* (viz výše pozn. 2).

jen na základě toho, co se ve vídeňské společnosti o Angelovi Solimanovi vědělo, zejména co bylo známo z vyprávění jeho samotného. Lze tedy jen obtížně rozlišit, co je v jejím textu skutečnost, co výmysly nebo mylné představy samotného Angela Solimana, co fámy, které se o něm ve Vídni šířily, a konečně co literární fabulace autorky.⁸

Obr. 1: Angelo Soliman, grafický list (mezzotinta) Johanna Georga Haida

(převzato z http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Angelo_Soliman.jpg)

Podle sdělení Karoliny Pichlerové se Angelo Soliman, vlastním jménem Mmadi Make, měl narodit v severní Africe v zemi Pangusitlang jako syn místního krále kmene Magni Famori a jeho ženy Fatimy. Uvedené místo ani kmen se nepodařilo spolehlivě určit, snad

⁸ Pichlerová napsala Angelův životopis z popudu francouzského abolicionisty biskupa Henri Grégoira, který po nevelké úpravě její text zařadil do své knihy *De la littérature des Nègres* z roku 1808. Později vyšel i samostatně. Solimanova životní data, o něž se stať K. Pichlerové opírala, shromáždila na objednávku H. Grégoira blíže neznámá Vídeňanka Eleonore Flies.

šlo o etnikum Kanuri⁹ v severovýchodní Nigérii. V jeho sousedství se v 18. století rozkládala říše Wandalá, kde v letech 1742/43–1760 skutečně vládl král jménem Mmadi Make, jehož jméno si náš Angelo zřejmě přisvojil.¹⁰ Věrohodnější je jiná Solimanova vzpomínka z dětství, že jeho lid uctíval hvězdy a že on sám byl obřezán, tedy muslim. Zmíněný fakt by naznačoval jeho příslušnost k vyšší vrstvě daného etnika. Zda však byl opravdu královským synem, nevíme a asi to nikdy nezjistíme.¹¹

Když mu bylo asi sedm let, měla být jeho ves přepadena a on prodán do otroctví. Žil pak kdesi v severní Africe u svého pána, který ho asi jako desetiletého odvezl do Messiny a prodal bližší neznámé markýze. Ta ho zahrnovala mateřskou péči, zejména v době těžké nemoci, a také ho dala, jak bylo v takových případech obvyklé, pokřtít, a to jménem Angelo Soliman. V Messině se pak jeho životní dráha zkrížila s osudy muže, který měl pro jeho další kariéru rozhodující význam. Byl jím český šlechtic Jan Jiří Kristián kníže Lobkovic, zakladatel hořínské (mělnické) knížecí větve lobkovického rodu.

Jan Jiří Kristián kníže z Lobkovic (1686–1753) se dostal na Sicílii v souvislosti s habsburskou velmocenskou politikou. Působil v letech 1729–1732 jako vysoký důstojník („*generalfeldwachmeister*“) v Království neapolském, tehdy ještě habsburském, a roku 1732 se stal guvernérem Sicílie. V této funkci hájil v následujícím roce sedm měsíců Messinu před Španěly, nakonec musel kapitulovat. Je pravděpodobné, že právě v této těžké době poznal malého Angela a přemluvil jeho paní, aby mu svého malého afrického sluhu postoupila.¹²

Podle Karoliny Pichlerové bral pak kníže mladého Afričana na všechna svá další působišť. K nim patřilo zejména Milánsko, kde Lobkovic působil jako guvernér v letech 1734–1739, dále Sedmíhradsko, poté Čechy, kde se čerstvý polní maršál a rytíř Řádu zlatého rouna stal na čas zemským velitelem. Významně se podílel na obraně země v počátcích války o dědictví rakouské, následně se pak účastnil bojů v jižních Čechách, u Prahy, v Horní Falci, u Trutnova (Horní Ždár) a také (v letech 1743–1746) opět v severní Itálii. Svou kariéru zakončil jako zemský velitel v Uhrách; zemřel 4. října 1753.

Podle vyprávění Pichlerové dbal Lobkovicův starý hofmistr o Angeloovo vzdělání a obstaral mu mj. učitele, zřejmě vynikajícího, neboť prý malého Afričana za 17 dní naučil

9 Starší literatura počínaje W. Bauerem uvažovala o etniku Galla ve východní Africe. Naposledy ještě Gerald SCHÖPFER, *Klar und fest. Geschichte des Hauses Liechtenstein*, Riegersburg 1996², s. 79. Všechny dosavadní pokusy o identifikaci odmítá W. SAUER, *Angelo*, s. 65–66. Viz i *Katalog* s. 67–80.

10 Nesouhlasí ostatně ani jméno matky. Jméno Mmadi Make znamená Mmadi (tj. Mohamad), syn (matky) Make.

11 M. FIRLA-FERKL v úvodu k W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 14–19.

12 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 36–39. K Lobkovicovi viz Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich*, XV, Wien 1866, s. 342–345 a Stanislav KAŠÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkovicové – dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, s. 42–43. Ve starších pracích včetně Wurzbacha se uvádí rok úmrtí J. J. K. z Lobkovic 1755.

německy. Jako generálův sluha prý Angelo statečně bojoval po boku svého pána, sloužil mu jako posel a jednou prý mu i zachránil život, když ho zraněného vynesl z bojiště. Údajně osvědčil i velitelské schopnosti, takže prý mu maršál Lacy nabídl velení roty, ač Angelo neměl důstojnickou hodnost. Když pak Angelo odmítl, obdaroval ho Lacy alespoň skvostnou tureckou šavlí. Nevěrohodnost tohoto dojemného vyprávění je patrná na první pohled, už jen proto, že Franz Moritz hrabě Lacy se stal maršálem až roku 1766, takže sotva mohl Angelovi za jeho působení u Lobkovic nabízet kompanii. Také tureckou šavli získal Angelo, jak dále uvidíme, jiným způsobem. Na druhé straně však víme, že později Lacy se Solimanem skutečně udržoval přátelské styky. V dopise z roku 1761, který se nám náhodou dochoval, ho alespoň několikrát oslovuje „*mein lieber Angelo*“ a ujišťuje ho, že by mu splnil jakékoli přání, pokud by to záviselo jen na jeho vůli.¹³

Spolehlivých údajů o Angelově službě u Lobkovic je dosud známo velmi málo. Autor základní monografie o Solimanovi Wilhelm A. Bauer, pátrající v lobkovickém rodinném archivu, nenašel nic, objevil však alespoň zajímavé prameny ikonografické. Na zámku v Hoříně mu ukázali obraz koně vedeného černým sluhou, malovaný pro Jana Jiřího Kristiána Lobkovic roku 1732. Obraz, který podle rodové tradice měl představovat Angela, přinejmenším dokládá Lobkovicou slabost pro africké služebníky za doby jeho italského pobytu,¹⁴ či alespoň – podobně jako další, o něco starší „hořínský“ obraz afrického sluhy,¹⁵ pomáhajícího do sedla vojáku v brnění – , zájem o černé sluhy v Lobkovicově rodu.

Poněkud více informací o Angelu Solimanovi se nám dostává po roce 1753, kdy po smrti Jana Jiřího Kristiána z Lobkovic přešel Angelo Soliman do služby k pražskému rodákovi Josefu Václavu knížeti z Lichtenštejna, nejbohatšímu aristokratu Moravy.¹⁶ Lichtenštejn se na rozdíl od Lobkovic proslavil nejen jako voják, ale i v diplomatických službách.¹⁷ Poté, co se zúčastnil bojů s Turky v letech 1716–1718 a války o polské

13 Monika FIRLA, „*Segen, Segen, Segen auf Dich, guter Mann!*“: Angelo Soliman und seine Freunde Graf Franz Moritz von Lacy, Ignaz von Born, Johann Anton Mertens und Ferenc Kazinczy, Wien 2003², s. 15.

14 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 39–40. Zde i reprodukce obrazu. Ten se do Hořína mohl dostat nejspíše až na samém sklonku generálova života či spíše až po jeho smrti. Jan Jiří Kristián totiž zemřel 4. 10. 1753 a Hořín získali Lobkovicové svatbou jeho syna Augusta Antonína Josefa s Marií Josefou Ludmilou Černínovou z Chudenic, která se konala 16. 9. 1753, tedy tři neděle před generálovou smrtí.

15 *Katalog*, č. 3.3.5.

16 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 42. K lichtenštejnským statkům na Moravě, v Čechách, v Rakouském Slezsku a v Dolních Rakousích srovnej mapu in: Evelin OBERHAMMER (Hg.), „*Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel*“. *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der frühen Neuzeit*, Wien – München 1990, s. 35.

17 Bližší informace o něm přináší výstavní katalog Reinhold BAUMSTARK (Hg.), *Josef Wenzel von Liechtenstein, Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Einsiedeln 1990, zvl. úvodní stať Volker PRESS, *Fürst Joseph Wenzl von Liechtenstein (1696–1772), Ein Aristokrat zwischen Armee, Kaiserhof und Fürstenhaus* (tamtéž, s. 10–23).

nástupnictví na Rýně, působil jako vyslanec v Berlíně (1735–1737) a v Paříži (1737–1741).¹⁸ Za války o rakouské dědictví se opět vrátil do armády, účastnil se bojů v Čechách, v Bavorsku a posléze v letech 1745–1746 – nyní již v hodnosti polního maršála – jako vrchní velitel rakouského vojska v Itálii. Proslavil se také jako úspěšný reorganizátor rakouské artilerie a roku 1753 vystřídal zemřelého Lobkovicve ve funkci zemského velitele v Uhrách. O šest let později pro zdravotní potíže vojenskou službu opustil. Byl ale i nadále čas od času pověřován významnými politickými úkoly: Roku 1760 vedl poselstvo, které přivezlo z Itálie Josefovou nevěstu Isabellu Parmskou,¹⁹ roku 1764 se zúčastnil ve Frankfurtu nad Mohanem jako volební vyslanec korunovace Josefa II. římským králem a konečně zastupoval i Josefova bratra Leopolda v jednání o španělskou nevěstu.

Do rukou tohoto aristokrata přešla po Lobkovicově smrti nejen vojenská správa Uher, ale i jeho sloužící Angelo Soliman. Podle Karoliny Pichlerové se tak stalo na základě Lobkovicova testamentu, spíše však převzetím části Lobkovicova úředního aparátu či snad v důsledku jakéhosi Angelova předchozího slibu. Není totiž nic známo o tom, že by Jan Jiří Kristián z Lobkovic vůbec nějaký testament sepsal.

Ve službě u Josefa Václava z Lichtenštejna Angelo zůstal do roku 1768. Písemných svědectví o jeho působení v lichtenštejnských palácích mnoho není. Starší literatura znala od doby Bauerových archivních výzkumů jen zmínky účetní povahy, dnes zčásti rozmnožené, z nichž vyplývá, že Angelo nastoupil do služby u knížete jako komorník roku 1754, a to s relativně vysokým platem. „*Knížecí mouřenín*“ Angelo Soliman také doprovázel svého pána roku 1760 do Parmy a roku 1764 do Frankfurtu, vždy v novém orientálním oděvu, jehož součástí byla i turecká šavle. V účtech je uváděn vždy jako komorník, novější literatura někdy (ale bez řádných dokladů) uvádí, že u Lichtenštejnova dvora zastával od roku 1764 odpovědnou funkci prvního komorníka, který řídil činnost ostatních služebníků.²⁰ Prameny není doloženo ani tvrzení Karoliny Pichlerové, že prý si jako důvěrník knížete získal vděk mnoha lidí tím, že předával pánovi četné žádosti o pomoc a doprovázel je svými přímluvami. Bezpečnější informace o tom, jak konkrétně vypadal

18 Jeho druhou misí, za níž si získal obdiv francouzské dvorské společnosti svou duchaplností i nádherou svého vystupování, dodnes připomínají dva portréty od francouzského dvorního malíře Hyacintha Rigauda, na nichž Lichtenštejn okázale vypíná hrud' ozdobenou právě získaným Řádem zlatého rouna. Viz E. OBERHAMMER (Hg.), „*Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel*“, obr. příl. 14 za s. 48, nebo výše zmíněný katalog.

19 Lichtenštejnův příchod do Parmy přibližuje obraz anonymního autora, existuje i Meytensův obraz příjezdu Isabely do Vídně. V početném průvodu se na obou obrazech objevuje, i když nezřetelně, i náš Angelo. Naposledy publikováno in *Katalog*, s. 20, 22, 98.

20 Erich SOMMERAUER, *Angelo Soliman: An exotic Viennese Personality in the Times of Wolfgang Amadeus Mozart*, in: Johanna Holaubek – Hana Navrátilová – Wolf B. Oerter (Hg.), *Egypt and Austria II, Proceedings of the Prague Symposium, October 5th to 7th 2005*, Praha 2006, s. 123–127, zde 124.

vztah mezi oběma muži, nemáme. V každém případě měla služba u Lichtenštejna poněkud jiný charakter než u Lobkovic.

Jan Jiří Kristián z Lobkovic po kratičkém pokusu o církevní kariéru²¹ a několika letech působení v čele italských provincií Habsburků strávil svůj život ve vojsku.²² Pokud Angelo za jeho života poznal Čechy, pak nejspíš jako voják. Naproti tomu Josef Václav z Lichtenštejna krátce po Angelově nástupu do služby zanechal vojenské kariéry a věnoval se péči o svá panství i náročným kulturním zálibám. Ve službě Lichtenštejnům se tedy Angelovi nabízely daleko rozmanitější a hlavně „civilnější“ možnosti uplatnění než u jeho prvního pána.

Důvěrný vztah mezi Angelem a jeho novým zaměstnavatelem nám spíše než archivní dokumenty naznačují alespoň prameny ikonografické, dokládající výrazný zájem knížete o africké služebníky. Především je to Lichtenštejnův jezdecký portrét od Petra van Roy z doby kolem roku 1730, kdy Soliman ještě trávil svá dětská léta na Sicílii.²³ Dále pak je třeba připomenout známý Canalettovův obraz zahrady Lichtenštejnského paláce v Rossau před branami Vídně, na němž je zachycen spolu s Josefem Václavem knížetem z Lichtenštejna i mladý africký sluha.²⁴ V něm je někdy spatřován přímo Angelo Soliman, otázkou je, zda právem.²⁵ Canaletto totiž obraz asi maloval za svého pobytu ve Vídni v letech 1758–1760, kdy mělo být Angelovi téměř čtyřicet let, zatímco africký sluha vypodobněný na zmíněném plátnu je zobrazen jako dítě. V každém případě však oba obrazy dokládají zálibu knížete v černých služebnících. Pádnějším důkazem těsného vztahu knížete k Solimanovi, ale i Solimanova poměrně respektovaného postavení v lichtenštejském prostředí, by mohl být dnes ztracený Angelův portrét, jehož autorem byl jihlavský malíř Johann Nepomuk Steiner (1725–1793), působící od šedesátých let jako dvorní malíř ve Vídni, kam ho pozval kníže Václav Antonín z Kounic.²⁶ Portrét předváděl Angela v orientálním úbo-

21 Svou kariéru sice zahájil roku 1702 jako kanovník v Salzburku, ale záhy úřad opustil a roku 1707 vstoupil do armády, v níž působil až do konce života. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 506, 878.

22 Základem jeho příjmů byl podle smlouvy, kterou uzavřel roku 1723 se svým starším bratrem, finanční fideikomis ve výši 230 000 zl, z něhož mu plynul roční úrok 12 000 zl. P. MAŤA, *Svět*, s. 734, pozn. 3. Roku 1722 sice získal dědictvím statek Jezeří a Nové Sedlo u Bíliny, ale jen v zastoupení svého nezletilého syna Karla Adama, který pak statek prodal roku 1752 Ferdinandu Filipu Josefovi z roudnické větve. Teprve jeho další syn August Antonín Josef sňatkem s hraběnkou Marií Černínovou z Chudenic vytvořil dodnes existující základnu pozemkového majetku mělnické větve v Čechách.

23 Reprodukci přináší E. OBERHAMMER (Hg.), „*Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel*“, s. 220.

24 Reprodukce se nachází např. tamtéž, obr. příl. č. 1 za str. 48 nebo *Katalog*, s. 4.2.1.

25 Viz výše pozn. 4. W. Sauer vysvětluje rozpor tím, že buď Canaletto použil pro zdůraznění stavovského rozdílu dobové schéma „velký pán – malý sluha“, ale nevylučuje ani, že Angelo byl malého vrstevníka (W. SAUER, *Angelo*, s. 62), což ovšem Angelova jiná zobrazení nepotvrzují.

26 O Steinerovi podrobně pojednává diplomová práce Sylvie RAPOSOVÁ, *Johann Nepomuk Steiner (1725–1793)*, FF MU Brno 1997. Za možnost seznámit se s jejími závěry děkuji Pavlu Pumperovi z Brna. Obraz musel vzniknout mezi rokem 1759, kdy se Steiner vrátil z dlouholetého italského po-

ru, s bílým turbanem na hlavě. Vznikl asi krátce po Steinerově příchodu do Vídně a dnes je znám jen z reprodukce v podobě grafického listu (mezzotinty) Johanna Geорга Haida (1710–1776).²⁷ Lze se ptát, zda obraz od ceněného autora, který portrétoval samotného knížete Kounice, básníka Metastasia a další významné vídeňské osobnosti, si vskutku objednal sám Angelo Soliman, nebo spíše jeho pán; druhá, pravděpodobnější možnost by naznačovala přinejmenším významné místo afrického služebníka na lichtenštejnském dvoře. Jednoznačná odpověď neexistuje, skutečností totiž je, že Steiner podle Raposové běžně portrétoval i měšťany moravských měst, stejně jako vrchnostenské zaměstnance, například Kounicova štolmistra Riedla.

Dobrou sociální pozici Angela Solimana v šedesátých letech naznačuje i jeho sňatek, uzavřený v roce 1768 ve svatoštepánském dómu. Jeho vyvolenou se stala Magdalena, 34letá vdova po Antonu Christianovi, sekretáři hraběnky Harrachové. Podle rodinné tradice byla nevěsta sestrou pozdějšího napoleonského maršála François-Christophe Kellermana, vévody z Valmy, který v té době již byl vysokým důstojníkem francouzské královské armády. Svědky byli Lichtenštejnův sekretář F. M. Gottwald a univerzitní mistr šermíř jménem K. Freiheit.²⁸ Angelo Soliman při svatebním obřadu od přísáhl, že není nevolný („*mancipium*“), zřejmě tedy během své služby – snad již při křtu – dosáhl osobní svobody.²⁹ Také další rodinné vztahy potvrzují Solimanovu dobrou pozici. Kmotrem jeho jediného dítěte, dcery Josefíny, narozené roku 1772, byl (v zastoupení) baron Josef Bender, známý směnárník a ředitel divadla U Korutanské brány, proslulý tím, že divadlu věnoval veškerý svůj majetek. A dcera sama se později, už po otcově smrti, provdala za barona Ernsta von Feuchtersleben.

Sňatek, tajený před knížetem, se stal Solimanovi osudným. Jakmile se totiž o něm Josef Václav Lichtenštejn dozvěděl, Solimana okamžitě propustil ze svých služeb. Od roku 1768 pak žil Soliman se svou rodinou jako soukromník ve vlastním domku se zahradou na vídeňském předměstí Weissgerber. Podle Karoliny Pichlerové měl v té době pěstovat intenzivní styky s předními (bohužel nejmenovanými) vzdělanci Vídně a věnoval velké úsilí vzdělání své dcery. Z čeho vlastně žil, není jasné. Pokoušel se sice investovat do kobalto-

bytu do Jihlavy, a rokem 1770, kdy byla nabízena ke koupi jeho reprodukce. Roku 1777 byl obraz vystaven ve vídeňské Akademii. Z výkladu S. Raposové a W. Sauera vyplývá, že zřejmě vznikl v šedesátých letech. S. RAPOSOVÁ, *Johann Nepomuk Steiner*, s. 11, 71, 147. W. SAUER, *Angelo*, s. 62, vidí objednavatele jednoznačně v Lichtenštejnovi a podává zajímavé vysvětlení ideového záměru objednávky.

27 Viz např. <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Angelo_Soliman.jpg> [cit. 2011-01-01].

28 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 55–58; W. SAUER, *Angelo*, s. 71–75.

29 Otrokem zřejmě nebyl již při vstupu do služby, protože si mohl vybrat zaměstnavatele a dostal plat. V matričním záznamu je dokonce označen jako „*nobilis dominus*“. Srov. *Katalog*, č. 4.3.5, s. 192–193.

vých dolů ve štýrském Schladmingu, ale neúspěšně,³⁰ takže není divu, že jeho dům skončil roku 1783 v exekuci. V té době však již byl Angelo opět v lichtenštejnských službách. Roku 1773, krátce po smrti knížete Josefa Václava, ho přijal zpět na lichtenštejnský dvůr synovec a dědic zemřelého knížete František Josef (1726–1781) a údajně ho pověřil dohledem nad vzděláním svého čtrnáctiletého syna Aloise Josefa (1759–1805). Bezpečně to doloženo není, ale úctyhodný doživotní plat ve výši 600 zl ročně novou funkci nepřímo potvrzuje, stejně jako označení „*Hofmeister beim Fürst Liechtenstein*“, pod kterým je Soliman uveden v soupisu majitelů vídeňských domů z roku 1779. V pramenech lichtenštejnské proveniencce z té doby byl ovšem Angelo uváděn jako komorník, což se ale s dozorem nad výchovou mladého knížete nevyklučuje. Aktivní službu Angelo ukončil roku 1783, poté trávil čas jako lichtenštejnský penzista v lichtenštejnském domě v Herrengasse a později v domu na rohu Freyungu a ulice Tiefer Graben. Zde 21. listopadu 1796 zemřel, bezprostředně poté, co ho porazila na ulici mrtvice. Komise, která sepisovala jeho pozůstalost, nezjistila prakticky žádný majetek, jen dluhy.³¹

Haidova mezzotinta naznačuje, že v době jejího vzniku projevoval náš africký sluha značné sebevědomí a těšil se jistému respektu. V latinském textu pod portrétem je představen jako „*Angelus Solimanus, Regiae Numidarum gentis nepos, decora facie, ingenio validus, os humerosque Jugurthae similis...*, *fidelis principium familiaris*“. Text dále uvádí, že je všem milý v Africe, na Sicílii, ve Francii, v Anglii, Francích i Rakousku, čímž máme nepřímo doloženo, že v doprovodu svého pána navštívil i další země, konkrétně Anglii a Francii. Tomu by odpovídalo i tvrzení Pichlerové, že prý mluvil plynule italsky, francouzsky a německy a domluvil se i latinsky, česky a anglicky.³² Ověřit Angelovy jazykové znalosti se ale dosud nepodařilo, až na to, že jediný jeho dochovaný dopis (1792) je skutečně psán dobrou němčinou, zatímco své votum do protokolu zednářské lóže na rozdíl od ostatních spolubratří zapsal Angelo francouzsky.

Karolina Pichlerová ovšem žádné Angelovy přátele konkrétně nejmenuje, a pokud jde o jednotlivé vědní obory, zmiňuje se jen o jeho zálibě v historii, o Angelově znamenité číselné paměti a o jeho pověsti vynikajícího hráče šachů a karet.³³ Z těchto údajů někteří autoři usuzují na jeho matematické nadání.

Přátelské styky s významnými vídeňskými učiteli a umělci zřejmě přivedly počátkem osmdesátých let našeho Angela do prestižní vídeňské zednářské lóže „Zur wahren Ein-

30 Alfred WEIß, *Angelo Soliman: Der hochfürstliche Mohr als Gewerke beim Schladminger Kobalterzbau*, Da schau her, Die Kulturzeitschrift aus Österreichs Mitte 24, 2003, Heft 1, s. 3–5; W. SAUER, *Angelo*, s. 70–71.

31 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 58–70.

32 Tamtéž, s. 72–75.

33 Tamtéž, s. 54.

tracht“, založené roku 1781, která sdružovala čelné příslušníky vídeňské kulturní elity včetně Josefa Haydna, Aloise Blumauera nebo Josefa von Sonnenfelsa a na svých schůzkách často hostila i Mozarta, který byl členem jiné vídeňské lóže.³⁴ Angelo do ní přestoupil jen několik týdnů po založení z jiné, „neřádné“ lóže. Hned na počátku získal mezi zednáři významné postavení, takže se na něho obraceli někteří jedinci s uctivými žádostmi o podporu svého přijetí do lóže. Například právník a pozdější univerzitní profesor Johann Anton Mertens svůj dopis Solimanovi podepisuje výrazem „*Ihr aufrichtiger Freund und Diener*“ a slibuje, že přimluve nikdy nezklame a že využije každé příležitosti k tomu, aby mu poskytl svou protislužbu.³⁵

Významnější ovšem bylo Angelovo přátelství se známým mineralogem Ignácem rytířem Bornem, proslaveným u nás zejména svými zásluhami o organizaci české osvícenské vědy. Právě na Solimanovo doporučení byl Born přijat do lóže, což naznačuje jejich starší známost. Když pak Born stanul v jejím čele a přeměnil ji ve významné centrum osvícenské vědy, dostal se díky jemu do vedení lóže také Soliman, nejdříve jako „*frater terribilis*“, přezkušující nové členy, a později jako viceceremoniář. Uvádí se, že pomohl Bornovi zavést do programu lóže pravidelné čtení vědeckých rozprav, které se pak rozšířilo v zednářských lóžích po celé Evropě.³⁶ Jako zednářský pseudonym si Angelo měl zvolit jméno numidského krále Massinissy, což potvrzuje jeho zálibu v antické historii a spolu s textem na zmíněném portrétu snad i to, že se považoval (nebo byl ostatními pokládán) za potomka králů starověké Numidie. Zda šlo o vědomou mystifikaci, jež měla vylepšit Angelovu reputaci, nebo o skutečný sebeklam, dnes už asi ne zjistíme.

Mezi významnými soudobými vzdělanci našel Angelo i dalšího přítele, známého maďarského básníka Ference Kazinczyho, s nímž udržoval styky od roku 1786. Právě v jeho pozůstalosti se dochoval jediný Angelův dopis. Pochází z roku 1792 a Angelo v něm děkuje za zaslání láhve „*tokajské esence*“. Zajímavější je ale to, co se z dopisu dozvídáme mimochodem: Angelo sebevědomě tituluje maďarského šlechtice „*hochverehrter Freund*“

34 K vídeňskému zednářství doby josefínské jako celku a zvláště k lóži U pravé svornosti viz Edith ROSENSTRAUCH-KÖNIGSBERG, *Freimaurerei im Josephinischen Wien*, Wien 1975; Heinz SCHULLER, *Die St. Johannis-Freimaurerlogge „Zur wahren Eintracht“*. Die Mitglieder der Wiener Elite-Logge 1781–1785, Genealogisches Jahrbuch 1782–1785, Neustadt/Aisch 1992, s. 5–41; Hans Josef IRMEN (Hg.), *Die Protokolle der Wiener Freimaurerlogge „Zur wahren Eintracht (1781–1785)“*, Frankfurt am Main 1994; Hans WAGNER, *Freimaurerei um Joseph II. Die Loge Zur wahren Eintracht, Ausstellungskatalog des Österreichischen Freimaurermuseums Schloss Rosenau b. Zwettl*, Wien 1980. K Solimanovu působení v lóži více W. SAUER, *Angelo*, s. 75–77.

35 M. FIRLA, *Segen*, s. 29.

36 Monika FIRLO, *Angelo Soliman und seine Freunde im Adel und der geistigen Elite*, in: <<http://www.bpb.de/themen/G67MG5.html>> [cit. 2010-12-10]; Pasquale Artaria, majitel firmy, která distribuovala vydání Solimanova mezzozintového portrétu, byl rovněž zednář. E. SOMMERAUER, *Angelo Soliman*, s. 125.

a „*lieber Bruder Kazinczy*“, ujišťuje ho svým respektem a přátelstvím a zároveň také odhaluje něco ze svých názorů na dobové poměry.³⁷ Pozdější Kazinczyho uznalá slova na adresu zemřelého Angela v textu z roku 1809 považuje Monika Firla za náznak toho, že Soliman snad i mohl intervenovat roku 1794 ve prospěch básníka po jeho zatčení v procesu s tzv. uherskými jakobíny; tato domněnka však postrádá hlubší oporu v pramenech.³⁸ O společenském postavení našeho Afričana v době josefínské něco vypovídá i existence jeho siluety od známého pařížského výrobce siluet Françoise Gonorda, který za své návštěvy Vídně roku 1780 portrétoval zdejší významné osobnosti.³⁹

Mozartovo zednářství, jeho styky s Bornovou lóží a Mozartova *Kouzelná flétna* vedou některé autory k tomu, že píše i o Angelově příteli Mozartovi,⁴⁰ případně i o Solimanově přátelství s Haydnem, a dokonce uvažují o tom, že stárnoucí Afričan se stal předlohou pro Sarastrova služebníka Monostata v Mozartově „zednářské“ opeře (Max Pirker, Jan Assman),⁴¹ případně i pro Bassa Selima v *Únosu ze serailu*.⁴² Ovšem hrubý a lstivý Monostatos rozhodně není sympatická postava, ani jinak nevíme nic konkrétního o vztahu Angela a Mozarta, případně Haydna, takže je lepší vyvarovat se příliš jednoznačných soudů. Podle Pichlerové projevoval náklonnost k Angelovi i sám císař Josef II., který se prý s ním běžně procházel v přátelské rozmluvě po Vídni, zavěšen do jeho ramene.⁴³ Ani o jejich vztahu, jeho intenzitě a charakteru však nelze říci nic bližšího. Zřejmé je jen to, že Angelo Soliman byl důležitou osobou vídeňského zednářského hnutí josefínské doby a že se s naprostou samozřejmostí pohyboval a byl přijímán v kruzích vídeňských kulturních elit jako rovnocenný partner. Tím spíše ovšem překvapí to, co následovalo bezprostředně po jeho smrti.

37 Zřejmě pod dojmem nastupující pojosefínské reakce i své nevalné finanční situace píše s jistou závisť, že Kazinczy díky svému pozemkovému vlastnictví může podobně jako Cicero, „*Vater der Wohlredenheit Roms*“, sedět ve svém Tusculanu a přijímat návštěvy přátel, a dodává resignovaně, že on, Soliman, žije poměrně klidně a chladnokrevně pozoruje vzdálen velkého světa současné proměny státu.

38 Kazinczy byl roku 1794 odsouzen k smrti, trest mu však byl roku 1795 změněn na časově neomezený žalář až do „*napravení*“. Propuštěn byl roku 1801. C. v. WURZBACH, *Biographisches Lexicon*, XI, s. 101.

39 Celkem se dochovaly tři Solimanovy siluety, z toho jedna od Gonorda. Vesměs byly šířeny v zednářském prostředí. W. SAUER, *Angelo*, s. 63. Podle K. Pichlerové Angelo konal ve stáří také mnoho cest, zčásti ve svých, zčásti v knížecích záležitostech, přičemž ho všude srdečně vítali a vzpomínali na jeho dobré skutky. Zvláštní přízní prý ho vyznamenal arcivévoda Ferdinand, místodržící v Milánsku. Tyto informace však prozatím nebyly nikým ověřeny. Doložena je jen jeho cesta do Košic roku 1787. W. SAUER, *Angelo*, s. 78.

40 Viz např. Paul NETTL, *Angelo Soliman – Friend of Mozart*, Phylon 7, 1946, č. 1, s. 41–46.

41 K Pirkerovi srov. W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 80, k Assmanovi E. SOMMERAUER, *Angelo Soliman*, s. 125.

42 <http://en.wikipedia.org/wiki/Angelo_Soliman> [cit. 2011-01-01]. Podobně G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 80. Týž autor přebírá i tvrzení Brigitte Sokopové, že Angelo byl možná předobrazem černochoha Solimana v Musilově díle *Muž bez vlastností* (1930).

43 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 54.

Soliman se totiž stal podivnou obětí tehdejšího zaujetí pro vědu – stal se muzejním exponátem. Jeho kůže byla preparována a odborně vycpána, načež byla vystavena veřejnosti v budově dvorní bibliotéky v c. k. kabinetu přírodnin, zárodku dnešního vídeňského Přírodněhistorického muzea. Tehdejší správce sbírky abbé Simon Eberle, rovněž zednář, chápal kabinet jako spektakulární záležitost a v expozici uplatňoval systém tzv. dioramat, předvádějící poutavě jednotlivé výseky přírody podle zemí.⁴⁴ Ten údajně získal souhlas Angelovy rodiny s preparací těla zesnulého. Zoufalé dopisy Angelovy dcery, marně se snažící o vydání otcových ostatků a posléze jen jeho kůže, však dokládají, že celá operace proběhla proti vůli rodiny, respektive Angelovy jediné dcery. Eberle přitom měl jen tlumočit přání samotného císaře Františka II.⁴⁵ Zda byl iniciátorem celé akce skutečně císař, nebo zda šlo spíše o iniciativu některých přírodovědců či lékařů, kryjících se císařovým jménem, nejspíše samotného Eberla, asi již nezjistíme. Druhá varianta bude pravděpodobnější. V každém případě právě osvícenská věda svou snahou po racionálním třídění živých bytostí na základě jejich fyzických znaků významně přispěla ke studiu lidských ras a zrodu „moderních“ rasových teorií.⁴⁶ Německá antropoložka Monika Firla, která se v poslední době Solimanem systematicky zabývá, na základě několika nepřímých důkazů dokonce vehementně prosazuje domněnku, že s preparací vyslovil na konci svého života souhlas sám Soliman, kterého prý někdo z jeho zednářských přátel z řad přírodovědců přesvědčil o vědecké prospěšnosti takového řešení.⁴⁷ Pro svou hypotézu však našla pochopení jen u části historiků.⁴⁸ V každém případě stál za celou akcí současný přírodovědný zájem. Ten dal ostatně vzniknout ještě dalšímu exponátu připomínajícímu zemřelého Solimana, totiž jeho posmrtně zhotovené bustě, která byla spolu s bustami několika dalších Afričanů uložena v anatomických sbírkách vídeňské lékařské fakulty, odkud se po čase dostala do muzea v Badenu u Vídně.⁴⁹

44 Christa RIEDEL-DORN, *The Natural History Collections in Vienna's Naturhistorisches Museum*, in: Comité international de ICOM pour les musées et collections de sciences naturelles, Cahiers d'étude 9, 1999, s. 3–6, zde s. 3.

45 W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 84–86.

46 Ivo BUDIL, *Intelektuální zdroje moderní rasové teorie*, in: Ivo Budil – Marta Ulrychová (edd.), II. antropologické sympozium (Nečtiny 4. – 5. 7. 2002), Dobrá Voda u Pelhřimova s. d., s. 40–57. Srov. též Ivo BUDIL, *Od prvotního jazyka k rase*, Praha 2002.

47 Argumentuje především tím, že i Eberle a jeho pomocník a nástupce abbé Andreas Stütz byli zednáři, sleduje však zároveň širší kontext praxe vystavování "vycpaných" osob i přírodovědecké názory z Bornova okruhu. Monika FIRLA, *Verkörpert uns Soliman; Oder: Hat er seine haut selbst gespendet; Eine Provokation zu „Station Corpus“*, Wien 2003; též on-line na <http://www.tanzhotel.at/Deutsch/Angelo_Soliman/Firla.htm> [cit. 2011-12-02].

48 Výklad M. Firlý přesvědčivě vyvrací W. SAUER, *Angelo*, s. 79–84.

49 Monika FIRLA, *Die Afrikanerbüsten im Rolettmuseum Baden bei Wien. Eine österreichisch-baden-württembergische Sammlung. Mit einem Gutachten zur Büste Angelo Solimans von Marie Terschler-Nicola, Georg Ernst Franzke und Vera M. F. Hammer*, Tribus 48, 1999, s. 67–103. Ke zhotovení busty zřejmě sloužila nejen Thallerem sňatá posmrtná maska, ale i skelet Solimanovy lebky, soudě alespoň

Ve vídeňském dvorním kabinetu přírodnin byla vitrína se Solimanovým tělem vystavena jako součást expozice tropického pralesa, ovšem jihoamerického. Spolu s Anjelem tu mohli návštěvníci obdivovat i tapíra a další exotická zvířata a ptáky, ale také preparované sedmileté africké děvče, které císař získal jako dar od neapolské královny. Angelo stál ve vitrině nakročen, byl svlečený, pouze se sukénkou z pštroších per a s korunou z téhož materiálu, ozdoben na rukou a na nohou šňůrami skleněných perel a na prsou mušlovým náhrdelníkem, tedy tak, jak byly představováni „divoši“ na rytinách doprovázejících dobové cestopisy nebo na alegorických zobrazeních Afriky. Kabinet však vlastnil ještě dva další posmrtně preparované Afričany, z nichž jeden v jiném dioramatu vedl na dlouhé šňůře velblouda, či snad dokonce na něm jel. Vystavení exotického „divocha“ samo o sobě zřejmě v dané době nevyvolávalo mezi vzdělanci nesouhlas, s podobnými exponáty se tehdy bylo možno setkat i v Paříži nebo Turíně, ostatně ani později tomu dlouho nebylo jinak. Jak uvádí Monika Firla, ještě roku 1888 nabízeli ke koupi pro muzejní účely „*vycpaného černoča*“ na světové výstavě v Barceloně.⁵⁰ Vídeňskou veřejnost ovšem pobuřoval fakt, že v dvorní knihovně byly vystaveny ostatky známé a vážené osobnosti. Ze zásadních důvodů se pak stavěla proti církvi, marně ale podporovala snahy Solimanovy dcery o vydání částí otcova těla.⁵¹ Teprve roku 1806 byl Soliman v rámci přestavby sbírek spolu s ostatními podobnými „exponáty“ z iniciativy nového ředitele Carla von Schreibera uložen na půdě Hofbibliothek.⁵² Odpočívající preparované Afričany však čekala ještě další rána, snad ale osvobozující. Za revoluce roku 1848 totiž dopadla na střechu knihovny střela vyslaná Windischgraetzovými dělostřelci a v nastalém požáru pozůstatky Solimana i ostatních Afričanů vzaly za své.

K tématu Angelo Soliman, zejména k Afričanovu posmrtnému osudu, se po celé 19. století objevovaly články ve vídeňském tisku, obvykle dosti kritické k císařově „vědecké“ iniciativě. Byl okrajově zmiňován i v některých odborných studiích a slovnících, avšak vesměs šlo buď o poznatky přebírané od Karoliny Pichlerové, nebo o nepřiliš věrohodné

podle výše zmíněné korespondence jeho dcery, která žádala nejdříve vrácení těla a kůže a pak už jen kůže. Příslušné dokumenty viz *Katalog*, č. 5.2.1.1. – 5.2.5.

50 M. FIRLA, *Einleitung*, s. 22.

51 Vídeňská konsistoř odmítala vystavení nahého těla obecně a navíc kritizovala vystavení vycpaného „*mouřenína*“ jako rarity „*ve společnosti jiných zvířat*“, jež mělo sloužit jen nemístnému uspokojení zvědavosti publika. Zvláště důrazně upozorňovala na fakt, že vystavená kůže umožňuje zemřelého poznat a představuje ho současníkům téměř jako živého a že zdejší publikum, které z větší části zemřelého znalo a cenilo si ho pro jeho dobré vlastnosti, sdílí bolestné představy jeho dcery. Walter SAUER, *Angelo Soliman*, in: <<http://www.sadocc.at/angelo-soliman.shtm>> [2011-01-01].

52 Nového ředitele k tomu vedlo nejen humánní citění a snaha vyjít vstříc kritice ze strany veřejnosti, ale i zásadní přestavba sbírek, kterou Schreiber prosadil a která spočívala v odstranění Eberlových „*dioramat*“ a v systematickém utřídění exponátů.

vtipy vyprávěné mezi Vídeňany.⁵³ Teprve roku 1922 se Angelovi dostalo první vědecké monografie. Její autor Wilhelm A. Bauer, editor a popularizátor vědy,⁵⁴ vyšel ze staré biografické črty Karoliny Pichlerové, pokusil se ji však konfrontovat s archivními prameny a také s ikonografickým materiálem. Poté hlubší zájem o afrického sluhu nadlouho opět téměř utichl. Znovu ožil od devadesátých let v souvislosti se současnými etnickými problémy Evropy, konfrontované s masovým přistěhovalectvím. Roku 1993 připravila Monika Firla druhé, doplněné vydání Bauerovy biografie, jejíž text rozšířila a zčásti i korigovala obsáhlým úvodem shrnujícím novější poznatky a zpřístupnila v ní i článek Karoliny Pichlerové. Objevila se i řada dílčích studií a brožur, které rozšířily znalosti o poslední fázi Solimanova života, zejména o jeho stycích s příslušníky vídeňských kulturních elit.⁵⁵ Z autorů je možno vedle Moniky Firla a Ericha Sommerauera jmenovat především Waltera Sauera.⁵⁶ K Solimanovi se hlásí jako svému předchůdci i afroameričtí zednáři. Osud Angela Solimana se také stal tématem disertací a diplomních prací⁵⁷ i námětem výstav uspořádané v Badenu u Vídně v roce 2004⁵⁸ a zaujal i autory několika dramát.⁵⁹ Roku 2006 dokonce vydala rakouská pošta známku s jeho portrétem. Jako kritický příspěvek k oslavám rakouského milenia roku 1996 dokonce dávala jedna avantgardní baletní sku-

53 Tuto literaturu eviduje W. A. Bauer a její přehled podává i Monika FIRLO, *Angelo Soliman in der Wiener Gesellschaft vom 18. bis 20. Jahrhundert*, in: Gerhard Höpp (Hg.), *Fremde Erfahrungen: Asiaten und Afrikaner in Deutschland, Österreich und Schweiz bis 1945*, Berlin 1996, s. 69–96.

54 Viz výše pozn. 2.

55 Monika FIRLA, *Bemerkungen zu zwei kontroversen Punkten in der Biographie Angelo Solimans (um 1721–1796)*, *Aufklärung – Vormärz – Revolution: Jahrbuch der Internationalen Forschungsstelle Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa von 1770–1850 an der Universität Innsbruck 18–19*, 1998–1999, s. 25–39; Monika FIRLA – Hermann FORKL, *Neue Details zur Biographie von Angelo Soliman (um 1721–1796)*, *Études Germano-Africaines* 14, 1996, s. 119–136.

56 Walter SAUER (Hg.), *Das afrikanische Wien. Ein Führer zu Bieber, Malangatana, Soliman*, Wien 1996; TÝŽ, *Angelo Soliman*. Srov. i Hanno BASCHNEGGER, *Im Schatten der Aufklärung: Angelo Soliman in Wien*, in: Herbert Lachmayer (Hg.), *Mozart. Experiment Aufklärung im Wien des ausgehenden 18. Jahrhunderts*, Ostfildern 2006, s. 283–291; Iris WIGGER – Katrin KLEIN, *Bruder Mohr Angelo Soliman und der Rassismus der Aufklärung. Rassismus als Leichenschändung*, in: Wulf D. Hund (Hg.), *Entfremdete Körper*, Bielefeld 2009, s. 81 n.

57 Wiktoria Elisabeth MORITZ, *Kommunikationsobjekt Angelo Soliman (1721–1796): eine historische Diskursanalyse*, diplomová práce, Universität Wien 2006; Gergely PETERFY, *Orpheus és Massinissa: Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman*, disertační práce, Miskolcs 2007. Práce vyšla tiskem a je přístupná on-line na <<http://www.scribd.com/doc/18285742/Peterfy-Gergely-ORPHEUS-ES-MASSINISSA>> [cit. 2011-12-02], bohužel bez cizojazyčného resumé. Vznik další disertace signalizuje E. SOMME-RAUER, *Angelo*, s. 127.

58 Monika FIRLA, *Angelo Soliman – Ein Wiener Afrikaner im 18. Jahrhundert. Ausstellungskatalog*, Baden bei Wien 2004.

59 V nejstarším z nich (Fritz von Herzmanowsky-Orlando, 1961) se jen mihne připomínka Solimanova konce, v novějších, protirasisticky zaměřených dramatech *Soliman* od Ludwiga Felse (1991) a *Angelo Soliman oder schwarze Bekanntschaft* (1981–1983) od Conny Hanse Mayera (1983) je už našemu Afričanovi přidělena hlavní role. M. FIRLO in: W. A. BAUER, *Angelo Soliman*, s. 24. Conny Hanes MEYER, *Angelo Soliman oder Die schwarze Bekanntschaft (1981–1983)*, Wien 1983.

pina taneční představení Angelo*Soliman od Berta Gstettnera, v němž byla podána Afričanova autentická historie s využitím Gluckových baletních pantomim a Mozartovy hudby.⁶⁰ Nejnověji zaujal náš hrdina Výmarsko-berlínskou multikulturální skupinu, která slavila v nedávné době v Americe úspěch s performancí *The Blackamoor Angel*.⁶¹

Angelo Soliman se stal díky probuzenému zájmu natolik populární, že se ho zmocnila i komerce, jak dokládá například *Kaiserstraßenfest*, slavnost pořádaná každoročně ve vinařské obci Draßenhofen, ležící na opačné straně hranic proti našemu Mikulovu.⁶² Angelo Soliman se však dostává i do zajímavých souvislostí vědecké etiky, konkrétně do diskusí o morálním právu vystavovat egyptské mumie na veřejnosti.⁶³ Tyto úvahy ovšem již nepatří do tematiky tohoto příspěvku.

Zde mohu jen konstatovat, že s nemalým zaujetím pro osobu proslulého Afričana, se kterým se můžeme setkat v Rakousku a do jisté míry i v jiných zemích, dokonce i v Americe, kontrastuje zjevný nezájem nebo přinejmenším neinformovanost české veřejnosti a většiny českých historiků. Přitom Soliman měl úzké vztahy k českým zemím. Uměl česky a jistě pobýval i v Čechách a na Moravě, ať již v Lobkovicových službách jako voják, nebo ve službě knížat z Lichtenštejna, především na jejich oblíbených jihomoravských sídlech. Avšak ani zahraniční badatelé s výjimkou Wilhelma A. Bauera se vlastně dosud nepokusili využít důkladněji našich archivů, kde by se snad ještě mohlo něco najít zejména k Solimanově službě u Lobkovic, o níž vlastně stále nemáme k dispozici jiné informace než ty, jež přinesla prastará, nepříliš důvěryhodná biografie od Karoliny Pichlerové. Ale ani o Solimanovi ve službě u Josefa Václava Lichtenštejna vlastně nevíme téměř nic. Osudy nešťastného Afričana tak zůstávají nedopsanou kapitolou z kulturních dějin českých zemí v 18. století. Tento příspěvek, který shrnuje výsledky zahraniční literatury a částečně je doplňuje a koriguje na základě českých prací, které zahraniční bádání z ja-

60 Kurier 13. 7. 1996; Wiener Zeitung 14. 7. 1996.

61 Metroland 33, Nr. 48, 9. 12. 2010, citováno podle <<http://metroland.typend.com>> [cit. 2011-01-01]. Souborně shrnuje ohlasy na Solimana *Katalog*, s. 211–225.

62 V srpnu se zde po dva dni každoročně slaví památka staré císařské silnice z Vídně do Brna, a to tím způsobem, že vinné sklepy ve zdejší Kellergasse na čas dostávají jména starých zájezdních hospod vybudovaných na této cestě a zároveň jsou "zasvěceny" jedné z významných osobností, které obcí v minulosti projízděly. Mezi jednotlivými čísly programu v roce 2010 nechyběly audience u Josefa II. se slavnostním naříznutím Josefova dortu nebo tanec císařovny Sisi na Mozartovu *Malou noční hudbu*, na počest vášnivého lovce Jana Sobieského se podával kančí guláš, zatímco Napoleon byl uctěn Austerlitz-Semmeln a Waterloo-Chili. Mezi významnými osobnostmi, které prošly ve slavnostním průvodu obcí a kterým byly věnovány jednotlivé sklepy, nechyběli vedle císaře Nerona, Rudolfa II., Marie Terezie, Napoleona nebo cara Alexandra a dalších panovníků a aristokratů ani Giacomo Casanova, Wolfgang A. Mozart a samozřejmě náš Angelo Soliman v obleku stříženém podle Haidova portrétu. Jezdívá prý tudy se svým pánem na lobkovicke zámky v Lednici a Valticích. <<http://www.kaiserstrasse.nanet.at/kaiserstrassenfest/festprogramm/index.html>> [cit. 2011-01-01].

63 Wilfried SEIPL, *Mummies and ethics in the museum*, in: Konrad Spindler et alii (eds.), *Human mummies: a global survey of their status and the techniques of conservation*, Wien 1996, s. 3–6.

zykových důvodů nevzalo v úvahu, je míněn jako pobídka pro ty, kteří by se o napsání takové kapitoly chtěli pokusit.

Zusammenfassung

Angelo Soliman – ein schwarzer Sklave, Kammerdiener, Freimaurer und Museumsexponat

Soliman, geboren um 1721 in Afrika, wurde als Kinderklave nach Sizilien verkauft und kam als Diener, Soldat und enger Vertrauter in Dienst des Fürsten Johann Georg von Lobkowitz. Ab 1754 lebte er in Wien im Hofstaat der Fürsten Liechtenstein als Hofmohr. Er war Kammerdiener, vielleicht auch Erzieher des Fürstensohns, vor allem aber ein exotisches „prunkstück“ für höfische Representation. Er lebte auch einige Jahre als Privatier in der Vorstadt. Als Freimaurer verkehrte Soliman mit bedeutenden Wissenschaftlern, Künstlern, vor allem mit Ignaz Born, Ferenc Kazinczy, aber auch mit Sonnenfels, Mozart usw. Seine Geschichte ist Teil der Wiener Stadtmythologie geworden, nicht zuletzt

durch die Präparierung seiner Leiche für das kaiserliche Naturalienkabinett, wo dieser Mann mit außergewöhnlichen Karriere im aufgeklärten Wien als halbnacter „Wilder“ presentiert wurde. Der Verfasser setzt für den tschechischen Leser die Ergebnisse der ausländischen Literatur zusammen, die sich mit Angelo Soliman vor allem in der letzten Zeit - im Zusammenhang mit dem aktuellen Problem der Immigrantintegration in Europa - intensiv beschäftigt, ergänzt sie um einige Details aus der tschechischen Literatur und macht auf die Möglichkeiten eines weiteren Studiums der Solimanproblematik in den tschechischen Archiven aufmerksam.